

Зборник Института за педагошка истраживања
Година 56 • Број 1 • Јун 2024 • 141–161
УДК 37.064.2(497.11)"2014"
316.644-057.874(497.11)"2014"

ISSN 0579-6431
ISSN 1820-9270 (Online)
<https://doi.org/10.2298/ZIPI2401141D>
Оригинални научни рад

ИНДИВИДУАЛНИ И КОНТЕКСТУАЛНИ ЧИНИОЦИ НОШЕЊА ОРУЖЈА И НАПАДА ОРУЖЈЕМ У ШКОЛИ МЕЂУ СРЕДЊОШЛЦИМА У СРБИЈИ

Бојана М. Динић* ➤ ORCID 0000-0002-5492-2188

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за психологију, Нови Сад, Србија

Валентина Соколовска ➤ ORCID 0000-0002-4106-6212

Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за социологију, Нови Сад, Србија

А П С Т Р А К Т

Доношење оружја у школу представља значајан безбедносни ризик за све појединце. Циљ овог истраживања представља испитивање индивидуалних и контекстуалних чинилаца (из породичног и школског домена) ношења оружја и напада оружјем у школи. Истраживање је спроведено 2014. год. на узорку од 649 ученика средњих школа из Србије. Резултати показују да су припадност мушком полу, вршење и трпљење вршњачког насиља, осветољубивост, доминација, бес, недостатак емпатије, тражење освете и мања употреба активног решавања проблема као стратегије превладавања, те ниже образовање оца, нижи разред, похађање средње стручне школе и нижи школски успех заједнички чиниоци ношења оружја и напада оружјем. Додатно, насилници–жртве у вршњачком насиљу чешће носе оружје, али подједнако нападају њиме као и насилници. Ученици који су напали неког оружјем исказују тенденцију ка вршњачком насиљу и доминацији, а нижу когнитивну емпатију и хостилности у односу на ученике који су носили оружје, али нису још никог напали. Резултати подржавају хипотезу вулнерабилности у случају ношења оружјем, као и антисоцијалног профила у случају напада оружјем. Практичне импликације резултата се односе на чињеницу да је веома важно планирати и реализовати превентивне програме у вези са тим у школском контексту.

Кључне речи:

доношење/ношење оружја, употреба оружја, вршњачко насиље, породица, школа.

* Мејл: bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

■ УВОД

Ношење оружја представља вид екстремног физичког насиља у школи и озбиљан безбедносни ризик за све у школском окружењу, односно и за ученике и за запослене. Иако је оно мање заступљено у европским државама у односу на америчке државе, није занемарљиво и креће се од 1% до 18,6% у зависности од пола (видети Pickett et al., 2005). У региону Балкана је добијено, на пример, да је 15,5% дечака и 2,6% девојчица у Македонији (Pickett et al., 2005) и 10,5% дечака и 1% девојчица у Републици Српској (Војанић i sar., 2006) носило оружје у школи. Истраживање спроведено у Републици Србији 2013–2014. године показује да је 18,5% дечака и 3,6% девојчица изјавило да је до тренутка анкетирања носило оружје или оруђе којима су могли да повредe друге (Ћорић, 2016), а да је 40,8% испитаника последњи пут носило оружје у школи (Ковачевић, 2016).

Већина истраживача се слаже да вршњачко насиље, као и било која друга врста насиља, укључује сложени однос ризичних и протективних фактора (нпр. Richman & Fraser, 2001) из домена индивидуалних и контекстуланих чинилаца (нпр. породица, вршњаци, школа). У претходним истраживањима је доследно добијено да су ризични фактори доношења оружја у школу припадност мушком полу, већа присутност конфликта и подржавајући ставови према физичкој агресији у породици и изостајање из школе, док су протективни фактори то да ученик живи са оба родитеља, виши ниво родитељског надзора, позитивни ставови према школи, већа укљученост у школске активности и подршка наставника (Finigan-Carr et al., 2015; Kulig et al., 1998; Marsh & William, 2007; McGee et al., 2005; Pengpid & Peltzer, 2020). Улога социоекономског статуса и образовања родитеља није доследна (нпр. у истраживању Кулиг и остали, 1998; Марш и Вилијам, 2007 није значајна, али у испитивању Коури-Касабри и остали, 2007 има негативан ефекат). Такође, и узраст нема доследне ефекте – старије ученице мање носе оружје (Marsh & William, 2007), али млађи ученици (Kulig et al., 1998).

Када су детаљније испитивани индивидуални чиниоци, ван социодемографских карактеристика, кроснационална истраживања указују на повезаност ношења оружја у школи са вршењем и трпљењем вршњачког насиља (Stickley et al., 2015), укључујући и виктимизацију дигиталним насиљем (Brady et al., 2020) и сведочење злочину (Kulig et al., 1998). Међутим, у истраживањима се недоследно доношење оружја у школу повезује са вршењем и трпљењем насиља: у неким истраживањима је оно повезано само са вршењем, али не и трпљењем агресије од стране вршњака (Dijkstra et al., 2010), у неким само са трпљењем физичког напада (Pengpid & Peltzer, 2020), а у неким са улогом насилника–жртве у вршњачком насиљу, али не и са улогом „чисте” жртве или насилника (Lu et al., 2018). У једној метаанализи (van Geel et al., 2014) је показано да је ношење оружја највише повезано са улогом насилника–жртве, а у другој

(Valdebenito et al., 2017) да су и улога жртве и насилника–жртве индикативније за ношење оружја у школи, док је улога насилника подједнако индикативна за ношење оружја у школи и ван ње. Сумирано, налази подржавају два приступа у објашњавању повезаности ношења оружја у школи и вршњачког насиља: 1) хипотезу вулнерабилности/самозаштите, према којој ученици носе оружје како би се заштитили уколико дође до напада на њих и 2) хипотезу о антисоцијалном профилу личности према којем ученици носе оружје с намером да би повредили другу особу или достигли одређени статус у групи (нпр. Valdebenito et al., 2017).

Остали ризични чиниоци који показују повезаност са ношењем оружја су злоупотреба супстанци (Kulig et al., 1998; Stickley et al., 2015; Pengpid & Peltzer, 2020) и дружење са делинквентним вршњацима (Stickley et al., 2015; Pengpid & Peltzer, 2020). Истраживања указују на то да је ношење оружја повезано са утицајем вршњака и остваривањем статуса у вршњачкој групи (Dijkstra et al., 2010), те са већим прихватањем девијантног понашања међу вршњацима (Finigan-Carr et al., 2015). Када се сагледају протективни фактори, установљено да је самоконтрола један од важнијих протективних фактора (Finigan-Carr et al., 2015). Неки истраживачи истичу да је профил адолесцената који носе оружје у школу сличан профилу делинквената, показујући злоупотребу супстанци, проблеме у школи, нижи ниво когнитивних капацитета и изложеност повредама које резултирају губитком свести (Finkenbine & Dwyer, 2006), те психопатију (Saukkonen et al., 2016), што би ишло у прилог хипотези о антисоцијалном профилу. С друге стране, ментални проблеми, попут суицидалних идеја (Kulig et al., 1998) и изложеност мултиплим психолошким стресорима (Pengpid & Peltzer, 2020), такође се издвајају као корелати ношења оружја у школу, што би било повезано са хипотезом вулнерабилности.

Поред дилеме у вези с тим који приступ у већој мери објашњава ношење оружја у школи, поставља се и питање разлика између адолесцената који носе оружје и који су га употребили. Једно такво истраживање показује да је ношење оружја повезано са делинквентним понашањем и изложеношћу жртве физичког насиља, а код момака додатно и са свађалачким понашањем под интоксикацијом, тражењем сензација и лошим односима са родитељима (Thurnherr et al., 2009). С друге стране, употреба оружја је повезана са пушењем код девојака, а код младића са страним пореклом, свађалачким понашањем под интоксикацијом и slabим осећајем повезаности са школом (Thurnherr et al., 2009).

Проблем истраживања

Иако претходна истраживања указују на одређене протективне и ризичне факторе доношења оружја у школу, истраживачи се слажу да треба стећи бољи увид у шири спектар чинилаца, посебно протективних (Aspy et al., 2004). Циљ

овог истраживања представља испитивање ширег скупа корелата ношења оружја и напада оружјем у школи из домена индивидуалних и контекстуалних чинилаца адолесцената у Србији. Истраживања с тим у вези су веома ретка у Србији. На пример, у периоду од 2000. до 2017. године нема ниједног рада у оквиру базе КОBSON која се односе на кључне речи *разоружање, оружје+деца, оружје+млади, оружје+адолесценти, оружје+тинејџери*, док су у оквиру базе СОBIS.SR пронађена два теоријска рада (Weisner, 2017). Резултати накнадне претраге за период до 15. маја 2024. су показали исте резултате за поменуте базе. Како је ниво ризика који носи и рањивост популације адолесцената веома висок, проблем је, упозорава Веиснер (Weisner, 2017: 31), потребно проучавати „са највећом озбиљношћу, одговорношћу и стручношћу”. Стога је ово прва емпиријска студија у Србији која се бави испитивањем чинилаца ношења и употребе оружја у школи.

Од индивидуалних чинилаца су испитивани пол, вршење и трпљење вршњачког насиља, ставови према насиљу у школи, карактеристике личности које се доводе у везу с вршњачким насиљем (агресивност и емпатија, видети Dinić и сар., 2014; Dinić et al., 2016) и стратегије превладавања проблема. Како истраживања бележе недоследну улогу вршења и трпљења насиља, те су усмерена на физичко насиље (нпр. Pengpid & Peltzer, 2020), у овом истраживању смо хтели детаљније да испитамо однос ношења оружја и напад оружјем у школи и вршњачког насиља, укључујући и остале врсте насиља (вербално и релационо). Бољи увид у овај однос ће нам дати и релације које садрже димензије агресивности. Наиме, у метаанализама (Valdebentino et al., 2017; van Geel et al., 2014) је добијено да су насилници–жртве критична група за ношење оружја у школи, а управо ову групу карактерише специфични агресивни профил попут вишег беса и хостилности (нпр. Walters & Espelage, 2018). Даље, како би се детаљније испитали протективни фактори, укључени су чиниоци који се односе на емпатију и стратегија превладавања проблема, као потенцијално значајан ресурс за превенцију. Претходна истраживања указују на значај недостатка самоконтроле (Finigan-Carr et al., 2015) и различите проблеме менталног здравља (Finkenbine & Dwyer, 2006) који су повезани са ношењем оружја у школи, те смо у овом истраживању обухватили стратегије превладавања уско усмерене на превладавање виктимизације у вршњачком насиљу. Укратко, претпоставили смо да се од индивидуалних фактора као значајни корелати ношења оружја у школи могу издвојити мушки пол, више подржавајући ставови према насиљу у школи, већа агресивност и нижа емпатија. Међутим, постоји недоследност у вези са тим који приступ се може користити за објашњење ношења и употребе оружја – хипотеза вулнерабилности или антисоцијалног профила. Стога смо укључили индивидуалне факторе који се односе на вршење и трпљење вршњачког насиља, стратегије суочавања и димензије агресивности, који би могли допринети бољем разумевању разлога због којих неко носи оружје. Да

бисмо потврдили хипотезу вулнерабилности требало би да добијемо да су фактори који се односе на ношење оружја: виктимизација, маладаптивне стратегије превладања (недостатак тражења подршке и пасивно превладавање), хо-стилност и бес, димензије агресивности. С друге стране, уколико се добије да су димензије агресивности фактори везани за ношење оружја: вршење насиља и доминација, онда би хипотеза о антисоцијалном профилу била потврђена. Штавише, разлика између ношења оружја без напада и напада оружјем пружила би бољи увид у тестирање ове две хипотезе. Претпостављамо да би они који носе оружје испојили типичан вулнерабилни профил, док би они који су напали некога оружјем испојили типичан антисоцијални профил.

Од контекстуалних чинилаца укључени су уобичајени чиниоци који се везују за породични (тип породице, број деце у породици, редослед рођења, образовање родитеља, социоекономски статус) и школски домен (разред, успех, тип школе). У претходним истраживањима не постоји слагање у вези с неким од наведених чинилаца (нпр. социоекономским статусом, Khoury-Kassabri et al., 2007; Marsh & William, 2007) или они нису довољно истражени (нпр. број деце у породици). С обзиром на то, у овом истраживању смо хтели да обухватимо и ове чиниоце које наставници могу лакше уочити. Стога, међу факторима везаним за породицу претпоставили смо да би значајан корелат ношења оружја била припадност непотпуној породици. Међу факторима везаним за школу, нижи академски успех и похађање стручне школе требало би да буду значајни корелати ношења оружја. Имајући у виду досадашње резултате у вези са материјалним статусом породице, нивоом образовања родитеља, као и у вези са узрастом адолесцената, односно разредом који похађају, немамо јасна очекивања када су ови фактори у питању.

■ МЕТОД

Узорак

Узорак су чинили ученици II (215), III (203) и IV разреда (231) средњих школа са територије града Новог Сада у Србији ($N=649$; 61,8% мушког пола), узраста 16–18 година. Ученици I разреда нису учествовали у истраживању будући да је испитивање спроведено на почетку школске године. Ученици су похађали 3 гимназије (161) и 5 средњих стручних школа (488). Највећи број ученика живи са оба родитеља (79,8%), док је њих 18% навело са живи са једним родитељем, рођацима/пријатељима или нешто друго. У погледу образовног нивоа родитеља, најчешће завршено образовање оца је средња школа (52,1%), као и мајке (48,8%). Након тога, по учесталости следи завршени факултет, мастер или докторат и то за оца 27,7% и та мајку 29,9%. Већина ученика (75%) процењује да

је њихово материјално стање исто као и код породица њихових вршњака, док 11,4% сматра да је боље у односу на породице других ученика, а 8,5% констатује да је материјално стање у њиховој породици лошије него код вршњака.

Узорак је прикупљен у склопу пројекта „Вршњачко насиље међу средњошколском омладином” под покровитељством Градске управе Новог Сада за спорт и омладину – Канцеларије за младе (2014. године). Обучени анкетари су у договору са директором, а потом и разредним старешинама и психолозима у школама, обавили анкетавање ученика на часу, групно, уз претходну сагласност родитеља. Испитивање је било анонимно, а упитници су дати у папирној форми уз претходну информишућу сагласност. По завршетку учествовања у истраживању анкетари су дали детаљније информације о истраживању, објаснили кључне појмове и оставили контакт за психолошку подршку ученицима.

Инструменти

Питања о ношењу оружја. Ученицима су постављена три питања о учесталости: ношења оружја, напада на неког оружјем и искуства жртве напада оружјем у школи, у претходној школској години. Уз питања су приложене петостепене скале за одговарање (од 0 – *никада* до 4 – *неколико пута недељно*).

Упитник вршњачког насиља и виктимизације – УВНВ (Dinić i sar., 2014). Упитник се састоји од две димензије – вршење насиља и трпљење насиља у протеклој школској години, при чему свака димензија садржи по 14 ајтема којима се описује вршење или трпљење физичког (7 ајтема), вербалног (3 ајтема) и релационог насиља (4 ајтема). Уз ставке су приложене петостепене скале за процену учесталости искуства виктимизације и насиља (од 0 – *никада* до 4 – *неколико пута недељно*). Поузданости димензија изражене као α коефицијент су се кретале од ,68 (вршење релационог насиља) до ,87 (вршење физичког насиља).

Упитник агресивности БОДХ (Dinić i sar., 2014). Дати упитник садржи 23 ајтема и мери четири фацете агресивности: бес (учестало доживљавање и испољавање беса, $n=5$, $\alpha=,83$), осветољубивост (планирање и замишљање повређивања другог који нам је учинио нешто нажао, $n=6$, $\alpha=,86$), доминацију (свађалачко и наметљиво понашање у циљу остваривања социјалне димензије, $n=7$, $\alpha=,84$) и хостилност (непријатељска оријентација и нетрпељивост према другима, $n=5$, $\alpha=,59$). Уз овај упитник је приложена петостепенa скала типа за одговарање (од 1 – *уопште се не слажем* до 5 – *у потпуности се слажем*).

Скала емпатије (Basic Empathy Scale – BES; Jolliffe & Farrington, 2006, за адаптацију на српском видети Dinć et al., 2016). Ова скала садржи 20 ајтема и мери афективну (саосећање са туђим емоцијама и емоционалним стањем, $n=11$, $\alpha=,78$) и когнитивну емпатију (разумевање туђих емоција, $n=9$, $\alpha=,80$).

Уз ајтеме је приложена петостепена скала за одговарање (од 1 – *уопште се не слажем* до 5 – *у потпуности се слажем*).

Скала стратегија превладавања – *Шта бих урадио?* („What I would do“ – WID: Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Ова скала садржи 24 ајтема, а задатак испитаника је да на тростепеној скали (*никад/понекад/често*) одговори на питања колико често би предузео одређене активности у случају вербалног или физичког напада од стране другог ученика. Ова скала је развијена на основу досадашњих налаза о доминантном приступајућем (тражење помоћи од других, усмереност на решавање проблема) или избегавајућем (дистанцирање, интернализација/екстернализација проблема) превладавању. Намењена је процени пет различитих механизма превладавања вршњачког насиља: подршка одраслих („Испричам мајци или оцу шта се десило”, $n=4$; $\alpha=.72$), активно решавање проблема, укључујући и тражење подршке пријатеља („Покушавам да смислим начин како да то решим” $n=5$, $\alpha=.67$), тражење освете („И ја њему/њој учиним нешто лоше”, $n=5$, $\alpha=.79$), дистракција („Понашам се као да се ништа није десило”, $n=4$, $\alpha=.53$) и пасивно превладавање („Толико се узнемирим, да не могу да причам ни са ким”; „Плаче ми се”, $n=6$, $\alpha=.64$). Скала се први пут користи на српском и преведена је за потребе пројекта.

Скала ставова према насиљу (The Bully Survey – Part D – Bullying Attitudinal Scale: Swearer & Carry, 2003, за адаптацију на српском видети Олјаџа *i sar.*, 2015). Ова скала садржи 14 ајтема уз приложену петостепену скалу за одговарање (од 1 – *уопште се не слажем* до 5 – *у потпуности се слажем*). Већи скор на скали указује на подржавајући и позитиван став према насилницима и насиљу, тј. насилници се посматрају као популарни и пожељни за дружење, без намере да некога повреди, и насиље се не перципира као проблем за ученике, чак се оправдава и сматра пожељним за малтретиране ученике да „очврсну”. Поузданост скале износи $\alpha=.82$.

■ РЕЗУЛТАТИ

Учесталост ношења оружја и напада оружјем у школи

Резултати показују да је 11,6% ученика носило оружје у школу, 8,3% је напало некога оружјем а 10,3% њих било је нападнуто оружјем прошле школске године (Табела 1). Иако је учесталост оваквих понашања ниска, забрињавајући је податак да је 1,4% ученика неколико пута недељно напало вршњака оружјем, као и да је 1,5% ученика неколико пута недељно било нападнуто оружјем. С обзиром на дистрибуцију одговора, у даљим анализама ће бити коришћене непараметријске методе.

Табела 1. Фреквенце и проценти одговора на питање о учесталости ношења оружја и напада оружјем у протеклој школској години (N = 649)

Одговори	Колико често сте прошле године носили оружје у школу?	Колико често сте прошле године напали неког оружјем?	Колико често је током претходне школске године Вас неко напао оружјем?
никада	574 (88.4%)	595 (91.7%)	582 (89.7%)
неколико пута годишње	31 (4.8%)	20 (3.1%)	36 (5.5%)
неколико пута месечно	14 (2.2%)	16 (2.5%)	16 (2.5%)
једном недељно	13 (2.0%)	8 (1.2%)	5 (0.8%)
неколико пута недељно	14 (2.2%)	9 (1.4%)	10 (1.5%)
недостајући подаци	3 (0.5%)	1 (0.2%)	0

Индивидуални чиниоци

Постоје значајне полне разлике на сва три питања о ношењу оружја и, као што је очекивано, младићи су чешће носили оружје ($U=42461,50$, $p<,001$), напали некога оружјем ($U=44375$, $p<,001$) и били жртва напада оружјем ($U=43182$, $p<,001$). Вршење и трпљење свих видова вршњачког насиља и подржавајући ставови према насиљу су позитивно повезани са одговорима на сва три питања, као и све димензије агресивности, осим хостилности која је негативно повезана са нападом оружјем и не остварује значајне корелације са одговорима на преостала два питања (Табела 2). Когнитивна емпатија је негативно повезана са одговорима на сва три питања, а афективна са ношењем и нападом оружјем, при чему није значајно повезана са искуством жртве напада. Стратегије превладавања су, уопштено посматрано, слабо повезане с одговорима на ова три питања, али се може приметити да тражење освете остварује позитивне, а активно решавање проблема – негативне корелације са одговорима на сва три питања, док пасивно превладавање остварује ниску позитивну повезаност са искуством жртве напада оружјем.

На основу значајности разлика корелација (Steiger's Z тест, израчунат преко https://www.psychmike.com/dependent_correlations.php) може се видети да су обрасци веза слични за ученике који су носили оружје и који су напали некога оружјем (Табела 2). Разлике постоје у томе што вршење релационог насиља

(позитивно), хостилност и когнитивна емпатија (обе негативно) остварују значајно вишу повезаност са нападом оружјем, а трпљење физичког насиља са ношењем оружја. Постоје значајне разлике и у подршци одраслих, али како ове корелације нису значајне, неће се узети у обзир приликом интерпретације. Разлике у корелацијама између одговора на питање о виктимизацији напада оружјем и одговора на преостала два питања су значајне у односу на вршење сва три облика вршњачког насиља, бес и ставове према насиљу, при чему су корелације са наведеним чиниоцима ниже у случају искуства жртве. Поред тога, разлике постоје и у корелацијама са трпљењем релационог насиља која је виша у случају искуства напада оружјем.

Улоге у вршњачком насиљу. Ученици су подељени у четири групе улога за сваку врсту насиља на основу скорова на димензијама Упитника вршњачког насиља и виктимизације: 1) неукључени у насиље (они који имају скор 0 на димензији насиља и виктимизације); 2) насилници (они који имају скор 0 на димензији виктимизације и скор > 0 на димензији насиља); 3) жртве (они који имају скор 0 на димензији насиља и скор > 0 на димензији виктимизације); 4) насилници–жртве (они који имају скорове > 0 на димензијама насиља и виктимизације). Будући да су нас интересовале разлике између активних улога у насиљу (без неукључених у насиље), добили смо да постоје значајне разлике у одговорима на питање о ношењу оружја између улога у физичком насиљу ($K-W_{(2)}=10,08, p=,006$), при чему насилници–жртве чешће носе оружје у односу на насилнике ($p=,018$) и жртве ($p=,013$). Разлике не постоје између активних улога у вербалном ($K-W_{(2)}=0,32, p>,05$) и релационом насиљу ($K-W_{(2)}=2,14, p>,05$).

Када се разматрају одговори на питање о нападу оружјем, постоје маргинално значајне разлике само између улога у физичком насиљу ($K-W_{(2)}=5,46, p=,065$), при чему насилници–жртве имају више скорове у односу на жртве ($p=,038$), док остале разлике нису значајне ($p>,05$). Дакле, насилници–жртве током физичког насиља чешће носе оружје и чешће нападају оружјем у односу на жртве, али чешће носе оружје него насилници. Међутим, подједнако као и насилници нападају оружјем. Насилници и жртве у физичком насиљу не разликују се значајно у ношењу и нападу оружјем, већ, очекивано, само у виктимизацији напада оружјем ($p=,001$).

Табела 2. Спирманови коефицијенти ранг корелације (ρ) између одговора на питања о оружју и индивидуалних и породичних чинилаца и њихове разлике (Z).

Индивидуални чиниоци	1. Колико често сте прошле године носили оружје у школу?	2. Колико често сте прошле године напали неког оружјем?	3. Колико често је током претходне школске године вас неко напао оружјем?	$Z_{1,2}$	$Z_{2,3}$	$Z_{1,3}$
Вршњачко насиље						
Вршење физичког насиља	,41***	,38***	,28***	1,04	2,46**	3,36***
Вршење вербалног насиља	,26***	,25***	,14***	0,32	2,57**	2,93**
Вршење релационог насиља	,23***	,29***	,14***	-1,95*	3,53***	2,19*
Трпљење физичког насиља	,27***	,21***	,44***	1,94*	-5,68***	-4,43
Трпљење вербалног насиља	,14***	,13***	,20***	0,32	-1,62	1,45
Трпљење релационог насиља	,18***	,15***	,27***	0,95	-2,82**	-2,21*
Агресивност						
Осветољубивост	,25***	,23***	,24**	0,65	-0,24	0,25
Доминација	,22***	,23***	,18***	-0,32	1,17	0,98
Бес	,18***	,19***	,11**	-0,32	1,85	1,69
Хостилност	-,03	-,12**	-,05	2,82**	-1,60	0,48
Емпатија						
Афективна емпатија	-,14***	-,12**	-,07	-0,63	-1,15	-1,68
Когнитивна емпатија	-,19***	-,25***	-,17***	1,93*	-1,88	-0,49

Стратегија превађавања проблема						
Подршка одраслих	-,002	,06	,04	-1,94*	0,46	-1
Дистракција	-,08*	-,05	-,07	-0,94	0,46	-0,24
Активно решавање проблема	-,11**	-,10**	-,12**	-0,31	0,46	0,24
Тражење освете	,30***	,26***	,26***	1,31	0	1
Пасивно превађавање	,04	,07	,08*	-0,94	-0,23	-0,95
Подржавајући ставови према насиљу	,26***	,24***	,18***	0,65	1,41	1,96*
Породични чиниоци						
Образовање оца	-,13***	-,11**	-,10**	-0,63	-0,23	-0,72
Образовање мајке	-,04	-,05	-,08*	0,31	0,69	0,95
Број деце у породици	-,001	,01	-,02	-0,34	0,68	0,45
Редослед рођења	,02	,01	,05	0,31	-0,91	-0,71
Перцепција материјалног стања у породици	-,02	,03	,02	-1,56	0,23	-0,95

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$.

Породични чиниоци

Када су у питању породични чиниоци, образовање оца има негативне корелације са одговорима на сва три питања, а образовање мајке остварује негативну корелацију са искуством жртве напада оружјем (Табела 2). Остале породичне прилике – да ли ученик живи са оба родитеља или не живи (сви U тестови имају $p > .05$) и материјални статус (Табела 2), нису значајно повезане са одговорима на сва три питања. Нема значајних разлика ни у корелацијама између породичних чинилаца и одговора на појединачна питања о оружју (Табела 2, Z тестови).

Чиниоци повезани са школом

Разлике у односу на разред постоје само у случају напада оружјем ($K-W_{(2)} = 8,896, p = .012$), при чему су ученици нижих разреда чешће извештавали о оваквом понашању. Постоје значајне разлике у одговорима на сва три питања у односу на тип школе, будући да су ученици средњих стручних школа чешће носили оружје ($U = 35061,50; p < .001$), напали неког оружјем ($U = 35244,50; p < .001$) и били жртва напада оружјем ($U = 35744,50; p < .001$) у односу на ученике гимназија. Школски успех је негативно повезан са одговорима на сва три питања (Спирманови ρ коефицијенти ранг корелације износе редом $-.22; -.20$ и $-.20$ и сви су значајни на нивоу $p < .001$), односно ученици који имају слабији школски успех чешће нападају и трпе насиље путем оружја. Нема значајних разлика у корелацијама између успеха и појединачних питања о оружју (Z тестови се крећу од 0 до $-0,64$).

Предикција ношења оружја и напада оружјем у школи на основу индивидуалних и контекстуалних фактора

Примењене су две ординалне регресионе анализе како бисмо добили бољи увид у корелате ношења оружја и напада оружјем. У предвиђању ношења оружја скуп од 28 предиктора објашњава од 25% (Cox and Snell) до 45% (Nagelkerke) варијансе критеријума. Значајни позитивни предиктори су вршење физичког насиља ($B = 0,26; p < .001$), пасивно суочавање ($B = 1,52; p = .026$), ставови према насиљу ($B = 0,79; p = .043$) и образовање мајке ($B = 0,91; p = .004$), док су негативни – активно решавање проблема ($B = -1,10; p = .023$), образовање оца ($B = -0,83; p = .016$) и потпуна породица ($B = -1,05; p = .033$), што значи да су ученици који носе оружје чешће из непотпуних породица. У предвиђању напада оружјем предиктори објашњавају од 28% (Cox and Snell) до 62% (Nagelkerke) варијансе критеријума. Значајни позитивни предиктори су вршење физичког ($B = 0,42; p < .001$) и релационог насиља ($B = 0,27; p = .047$) и образовање мајке ($B = 1,74;$

$p=,002$), док су негативни предиктори: трпљење вербалног насиља ($B=-0,44$; $p=,034$), дистанцирање ($B=-4,57$; $p=,002$) и образовање оца ($B=-2,54$; $p=,003$). С обзиром на велики број предиктора у моделу, резултате ових анализа треба узети са резервом. Корелације појединачних фактора приказане су у Табели 6 у Прилогу, док контекстуални фактори уопштено имају ниске корелације са другим факторима, осим корелације између образовања родитеља ($,59$).

Разлике између ученика који су носили оружје и напади оружјем у школи

На основу одговора на питања о ношењу оружја и напада оружјем издвојене су 2 групе ученика: 1) ученици који су само носили оружје, али нису напали њиме ($n=30$, 4,6%), и 2) ученици који су напали оружјем ($n=53$, 8,2%). Тестирањем разлика између ових група добијено је да су ученици који су напали неког оружјем имали више скорове на свим облицима вршења насиља (физичко: $U=387,50$, $p=,001$; вербално: $U=561,50$, $p=,026$; релационо: $U=411,50$, $p=,001$) и доминацији ($U=561$, $p=,046$), а ниже на когнитивној емпатији ($U=511,50$, $p=,007$) и хостилности ($U=524,50$, $p=,00$) у односу на ученике који су носили оружје, али нису напали до тада. У вези са осталим варијаблама из упитника, није било значајнијих разлика ($p>,05$). Због недовољног броја ученица, тестирање полних разлика није било адекватно.

Посматрајући породичне чиниоце, није било значајних разлика ($p>,05$). Када су у питању чиниоци повезани са школом, у школском успеху није било значајних разлика ($p>,05$), али постоје значајне разлике односу на разред ($\chi^2_{(2)}=6,06$; $p=,048$): ученици другог и трећег разреда чешће су нападали оружјем, а ученици четвртог разреда су чешће носили оружје у школу. Због недовољног броја ученика из гимназија, тестирање у односу на тип школе није било адекватно.

■ ДИСКУСИЈА

Резултати нашег истраживања показују да се као значајни индивидуални чиниоци ношења оружја у школи издвајају припадност мушком полу, вршење и трпљење свих облика насиља, осветољубивост, доминација, бес, недостатак емпатије, тражење освете и мања употреба активног решавања проблема као стратегије превладавања, док се као контекстуални издвајају ниже образовање оца, нижи разред, похађање средње стручне школе и нижи школски успех. Сви ови чиниоци су заједнички и када се разматра напад оружјем, с тим што је напад оружјем више повезан са вршењем релационог насиља, хостиношћу

(негативно) и когнитивном емпатијом (негативно), а мање са трпљењем физичког насиља. Поред тога, важан је резултат да насилници–жртве чешће носе оружје у односу на насилнике и жртве, али подједнако нападају њиме као и насилници. Овај податак указује на постојање јасније намере да се нанесе штета другоме код насилника, у односу на насилнике–жртве. Резултат је у складу са претходним метаанализама којима је заједничко то да су насилници–жртве ризична група за ношење оружја (нпр. Valdebenito et al., 2017; van Geel et al., 2014). Насилнике–жртве карактеришу ризични фактори и насилника и жртве, те би се могло рећи да су вишеструко под ризиком. У једној метаанализи (Cook et al., 2010) је показано да је од свих улога у насиљу за насилнике–жртве највише карактеристична ниска социјална компетенција. С обзиром на то, могуће је да припадници ове групе чешће конфликте решавају насиљем, па самим тим ношење оружја виде као инструмент зарад решавања конфликта. Овај резултат је потврђен и у регресионој анализи, која упућује на то да су склоност ка вршњачком насиљу, али и ниска виктимизација, повезани са нападом оружјем, уз ниско дистанцирање као стратегију суочавања. Ови резултати указују на приступајуће понашање и активну насилну склоност код оних који су некога напали оружјем. С друге стране, ношење оружја може се предвидети склоношћу ка насиљу, позитивним ставовима о насиљу, пасивним суочавањем и ређом употребом активног решавања проблема. Стога је ношење оружја више повезано са неприлагођеним механизмима избегавања, што указује на вулнерабилну структуру.

На основу добијених разлика у корелатима ношења оружја и напада оружјем, чини се да се ношење оружја у школи пре може објаснити хипотезом вулнерабилности, будући да је оно више повезано са трпљењем насиља. Ипак, идентификовање улоге насилника–жртве као најризичније за ношење оружја у школи указује на то да искуство виктимизације није само по себи ризичан фактор, већ су то комбинација насилништва и виктимизације. Посебно важан резултат добијен поређењем ученика који су носили оружје у школи, али нису њиме напали, и оних који су напали оружјем, упућује на то да склоност ка насиљу и доминација, уз недостатак когнитивне емпатије и хостилности, чине кључне факторе спремности за напад оружјем. Ови резултати показују да се напад оружјем може објаснити хипотезом антисоцијалног профила. Недостатак емпатије је један од кључних фактора вршења вршњачког насиља и припадности групи насилника–жртве, али није повезана са виктимизацијом (Zuch et al., 2019). Недостатак увида у емоционална стања других, па самим тим и последица насилног понашања, на неки начин чини лакшим да се насиље врши, без осећаја кривице и кајања. Поред тога, димензија агресивности – доминација, укључује потребу за остваривањем моћи, свађалачко понашање и недостатак контроле понашања услед перципиране провокације (Dinić i sar., 2014) и више се повезује са реактивном агесијом (Dinić & Raine, 2020). Претходно истражи-

вање је показало да је свађалачко понашање под интоксикацијом заједнички ризични фактор ношења оружја и напада оружјем и код дечака и код девојчица (Thurnherr et al., 2006), те је очигледно да неки вид недостатка контроле уз конфликтно понашање представља ризични фактор. Занимљив је резултат да је хосилност нижа код ученика који су употребили оружје. Хостилност је издвојена као кључни медијатор преласка из улоге жртве у улогу насилника (Walters & Espelage, 2018), тако да је добијени резултат у сагласју са тим да се оружје, када се употреби, пре користи за напад, него за одбрану. С обзиром на то, могло би се рећи да су дистинктивне карактеристике употребе оружја у односу на ношење оружјем следеће: недостатак разумевања емоција и потреба за моћи манифестована у импулсивном свађалачком понашању.

Резултати нису у складу са истраживањима у којима породични фактори имају ефекат на ношење оружја (нпр. Kulig et al., 1998; March & Williams, 2007). Од свих испитиваних чинилаца из породичног домена само је ниже образовање оца имало значајну повезаност са ношењем оружја и његовом употребом. Будући да су узорци за коришћење оружја мушке фигуре из породице (Langman, 2009), ниже образовање оца може бити повезано са слабом информисаношћу о безбедносним ризицима доступности оружја адолесцентима. У будућим истраживањима би требало детаљније испитати улогу породичне динамике и односа на ношење оружја и његову употребу.

Истраживање има неколико недостатака. Најпре, није испитивана врста оружја које ученик носи или употребљава (може бити нож или ватрено оружје). Како је учесталост ношења оружја и употребе оружја генерално ниска, истраживањем смо хтели да размотримо све потенцијалне безбедносне ризике, а не само, на пример, ношење пиштоља. Ипак, нека претходна истраживања указују на то да је самоодбрана чешћа мотивација да се носи нож, а напад да се носи пиштољ (Saukkonen et al., 2016), те се сугерише да се у наредним испитивањима узме у обзир и врста оружја. Друго, узорак је пригодан и обухвата само урбане средине, под претпоставком да се у урбаним срединама чешће дешавају напади оружјем. У наредним истраживањима би требало да учествују и ученици из других и мање урбаних места. Треће, поузданости неких скала су ниске (нпр. за хостилност и дистанцирање), те се резултати у вези с њима морају узети с резервом. Четврто, студија је спроведена 2014. године и могуће је да преваленција ношења оружја сада није иста. Пето, иако су истраживањем обухваћени многи чиниоци, могуће је да су и чиниоци који нису разматрани значајни корелати ношења оружја у школи. Наиме, типологија ученика који носе и/или су употребили оружје у школи је сложена због малих и веома варијабилних узорака, и тешко се може предвидети будуће понашање, попут пуцњаве у школи. Један покушај типологије који је заснован на анализи 11 ученика понудио је Лангман (2009) и она обухвата трауматизовани, психотични и психопатски тип пуцача у школи. Основне разлике између ових типова су у породичним приликама

и узорима у члановима породице, доступности и фасцинацији оружјем, присутности симптома попут параноје и утицају антисоцијално настројених вршњака. С обзиром на то, будућа истраживања би могла бити усмерена више на контекстуалне протективне чиниоце који су недовољно истражени у овом испитивању.

Посматрано уопштено, резултати у већој мери подржавају приступ према којем ученици доносе оружје у школу да би се одбранили или одговорили на перципирани напад или претњу, која не мора бити реална. Резултати показују да се превенција ношења оружја у школи треба усмерити на развој конструктивних и активних стратегија превладавања проблема, те изграђивању културе нетолеранције на насиље. Ставови према насиљу у школи су део како школске климе, тако и шире заједнице и културе, те би овакве превентивне програме требало реализовати већ на раном узрасту. Међутим, резултати такође упућују и на следеће: да ли ће оружје бити употребљено представља понашање које је пре повезано са намером да се други повреди због веће склоности ка насиљу, због недостатка увида у емоционална стања другог, као и због потребе за доминацијом и моћи. Све ове карактеристике би се могле користити за тријажу и превентивне програме који би требало да обухвате ученике који показују ове тенденције. Штавише, требало би имплементирати циљане и планиране програме, чији је фокус на изграђивању капацитета за адаптивно превладавање и решавање конфликта и социјалних вештина међу вулнерабилним адолесцентима. Додатно, инсистирање на капацитетима емпатије и подстицање у постизању личних циљева који нису везани за доминацију над другима требало би усмерити на оне који испољавају асоцијалне тенденције. Оба приступа ће бити у функцији стварања безбедног и инклузивног школског окружења у којем се вреднује тимски рад и сарадња у односу на такмичење, и у којем су добро успостављени механизми који се односе на пријављивање забринутости за безбедност ученика. Такође, боља комуникација између родитеља и школе је потребна због сврсисходније информисаности родитеља и њихове активне улоге у реализовању програма вршњачког насиља.

■ КОРИШЋЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Aspy, C. B., Oman, R. F., Vesely, S. K., McLeroy, K., Rodine, S., & Marshall, L. (2004). Adolescent violence: The protective effects of youth assets. *Journal of Counseling and Development, 82*, 268–276. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6678.2004.tb00310.x>
- Bojanić, J., Matović-Miljanović, S., Janković, S., Jandrić, Lj. i Ražnatović-Đurović, M. (2006). Nasilje i povrede među školskom decom u Republici Srpskoj. *Medicinski pregled 59*(7–8), 305–308. <https://doi.org/10.2298/MPNS0608305B>
- Brady, C. M., Baker, T., & Pelfrey, W. V. Jr (2020). Comparing the impact of bullying victimization on drug use and weapon carrying among male and female middle and high school students: A partial test of general strain theory. *Deviant Behavior, 41*(12), 1601–1615. <https://doi.org/10.1080/01639625.2019.1637405>
- Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., Kim, T. E., & Sadek, S. (2010). Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: A meta-analytic investigation. *School Psychology Quarterly, 25*(2), 65–83. <https://doi.org/10.1037/a0020149>
- Čopić, S. (2016). Delinkventno ponašanje maloletnih lica: obim i struktura. U V. Nikolić-Ristanović (Ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji: rezultati međunarodne ankete samoprijavlivanjem delinkvencije* (str. 23–48). Prometej.
- Dijkstra, J. K., Lindenberg, S., Veenstra, R., Steglich, C., Isaacs, J., Card, N. A., & Hodges, E. V. E. (2010). Influence and selection processes in weapon carrying during adolescence: The roles of status, aggression, and vulnerability. *Criminology: An Interdisciplinary Journal, 48*(1), 187–220. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00183.x>
- Dinić, B., Mitrović, D., & Smederevac, S. (2014). Uпитnik BODH (Bes, Osvetoljubivost, Dominacija, Hostilnost): novi uпитnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija, 7*(3-1), 297–324. <https://doi.org/10.19090/pp.2014.3-1.297-324>
- Dinić, B., Sokolovska, V., Milovanović, I., & Oljača, M. (2014). Oblici i činioci školskog nasilništva i viktimizacije. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 46*(2), 399–424. <https://doi.org/10.2298/ZIP-1402399D>
- Dinić, B., Kodžopeljić, J., Sokolovska, V., & Milovanović, I. (2016). Empathy and peer violence among adolescents: Moderation effect of gender. *School Psychology International, 37*(4), 359–377. <https://doi.org/10.1177/0143034316649008>
- Dinić, B. M. & Raine, A. (2020). An item response theory analysis and further validation of the reactive–proactive aggression questionnaire (RPQ): The Serbian adaptation of the RPQ. *Journal of Personality Assessment, 102*(4), 469–479. <https://doi.org/10.1080/00223891.2019.1573430>
- Finigan-Carr, N. M., Cheng, T. L., Gielen, A., Haynie, D. L. & Simons-Morton, B. (2015). Using the theory of planned behavior to predict aggression and weapons carrying in urban African American early adolescent youth. *Health Education and Behavior, 42*(2), 220–230. <https://doi.org/10.1177/1090198114548479>
- Finkenbine, R. D., & Dwyer, R. G. (2006). Adolescents who carry weapons to school. *Journal of School Violence, 5*(4), 51–63. https://doi.org/10.1300/J202v05n04_05
- Jolliffe, D., & Farrington, D. P. (2006). Development and validation of the Basic Empathy Scale. *Journal of Adolescence, 29*(4), 589–611. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2005.08.010>
- Kochenderfer-Ladd, B., & Pelletier, M. E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology, 46*(4), 431–453. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2007.07.005>

- 📖 Kovačević, M. (2016). Karakteristike delinkventnog ponašanja maloletnih lica. U Nikolić-Ristanović (Ur.), *Delinkvencija i viktimizacija maloletnih lica u Srbiji: rezultati međunarodne ankete samoprijavlivanjem delinkvencije* (str. 49–54). Prometej.
- 📖 Khoury-Kassabri, M., Astor, R. A., & Benbenishty, R. (2007). Weapon carrying in Israeli schools: The contribution of individual and school factors. *Health Education and Behavior, 34*(3), 453–470. <https://doi.org/10.1177/1090198106291966>
- 📖 Kulig, J., Valentine, J., Griffith, J., & Ruthazer, R. (1998). Predictive model of weapon carrying among urban high school students: Results and validation. *The Journal of Adolescent Health, 22*, 312–319. [https://doi.org/10.1016/s1054-139x\(97\)00256-5](https://doi.org/10.1016/s1054-139x(97)00256-5)
- 📖 Langman, P. (2009). Rampage school shooters: A typology. *Aggression and Violent Behavior, 14*(1), 79–86. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.10.003>
- 📖 Lu, Y., Avellaneda, F., Torres, E. D., & Temple, J. R. (2020). Adolescent Bullying and Weapon Carrying: A Longitudinal Investigation. *Journal of Research on Adolescence, 30*(Suppl 1), 61–65. <https://doi.org/10.1111/jora.12469>
- 📖 Marsh, S. C., & William P. E. (2007). Carrying a Weapon to School. *Journal of School Violence, 6*(4), 131–147. https://doi.org/10.1300/J202v06n04_07
- 📖 McGee, R., Carter, M., Williams, S., & Taylor, B. (2005). Weapon carrying in a sample of high school students in New Zealand. Australian and New Zealand. *Journal of Public Health, 29*(1), 13–15. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-842x.2005.tb00741.x>
- 📖 Oljača, M., Dinić, B., & Sokolovska, V. (2015). Efekti stavova prema nasilju na nasilno ponašanje učenika srednjih škola: moderatorska uloga pola i agresivnosti. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 47*(2), 285–304. <https://doi.org/10.2298/ZIP1502285O>
- 📖 Pickett, W., Craig, W., Harel, Y., Cunningham, J., Simpson, K., Molcho, M., Mazur, J., Dostaler, S., Overpeck, M. D., Currie, C. E., & HBSC Violence and Injuries Writing Group (2005). Cross-national study of fighting and weapon carrying as determinants of adolescent injury. *Pediatrics, 116*(6), E855–E863. DOI: 10.1542/peds.2005-0607
- 📖 Pengpid, P., & Peltzer, K. (2021) Prevalence and associated factors of weapon carrying among university students from 25 countries. *Journal of Psychology in Africa, 31*(1), 87–92. <https://doi.org/10.1080/14330237.2020.1871246>
- 📖 Richman, J. M., & Fraser, M. W. (Eds.). (2001). *The context of youth violence: Resilience, risk, and protection*. Praeger.
- 📖 Saukkonen, S., Laajasalo, T., Jokela, M., Kivivuori, J., Salmi, V., & Aronen, E. T. (2016). Weapon carrying and psychopathic-like features in a population-based sample of Finnish adolescents. *European Child and Adolescent Psychiatry, 25*(2), 183–191. <https://doi.org/10.1007/s00787-015-0724-2>
- 📖 Stickley, A., Koyanagi, A., Kopusov, R., Blatný, M., Hrdlička, M., Schwab-Stone, M., & Ruchkin, V. (2015). Correlates of weapon carrying in school among adolescents in three countries. *American Journal of Health Behavior, 39*(1), 99–108. <https://doi.org/10.5993/AJHB.39.1.11>
- 📖 Swearer, S. M., & Cary, P. T. (2003). Perceptions and attitudes toward bullying in middle school youth: A developmental examination across the bully/victim continuum. *Journal of Applied School Psychology, 19*(2), 63–79. https://doi.org/10.1300/J008v19n02_05
- 📖 Thurnherr, J., Michaud, P. A., Berchtold, A., Akre, C., & Suris, J. C. (2009). Youths carrying a weapon or using a weapon in a fight: What makes the difference?. *Health Education Research, 24*(2), 270–279. <https://doi.org/10.1093/her/cyn017>
- 📖 van Geel, M., Vedder, P., & Tanilon, J. (2014). Bullying and weapon carrying: A meta-analysis. *JAMA pediatrics, 168*(8), 714–720. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.213>

- 📖 Valdebenito, S., Ttofi, M. M., Eisner, M., & Gaffney, H. (2017). Weapon carrying in and out of school among pure bullies, pure victims and bully-victims: A systematic review and meta-analysis of cross-sectional and longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior, 33*, 62–77. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.004>
- 📖 Walters, G. D., & Espelage, D. L. (2018). From victim to victimizer: Hostility, anger, and depression as mediators of the bullying victimization-bullying perpetration association. *Journal of School Psychology, 68*, 73–83. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2017.12.003>
- 📖 Weisner, A. (2017). *Primarna i sekundarna prevencija oružanog nasilja adolescenata u Srbiji*. Doktorska disertacija. Evropski centar za mir i razvoj.
- 📖 Zych, I., Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2019). Empathy and callous-unemotional traits in different bullying roles: A systematic review and meta-analysis. *Trauma, Violence and Abuse, 20*(1), 3–21. <https://doi.org/10.1177/1524838016683456>

Примљено 05.04.2024; прихваћено за штампу 21.5.2024.

Прилог 1
Табела 6. Интеркорелације између индивидуалних фактора
(стандардно како пишемо назив табеле)

	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	,54	,56	,27	,48	,27	,28	,36	,30	,03	-,20	-,24	,40	-,03	-,04	-,07	,40	,03
2	1	,46	,26	,30	,38	,27	,22	,24	,14	-,04	-,12	,11	-,06	,01	,04	,17	,15
3		1	,41	,28	,22	,36	,30	,28	,17	-,25	-,14	,31	-,22	,01	-,07	,33	-,01
4			1	,58	,61	,11	,08	,07	,12	-,01	-,03	-,01	,00	,05	,04	,10	,21
5				1	,56	,10	,21	,12	,00	-,08	-,19	,20	,09	-,04	-,05	,25	,15
6					1	,19	,17	,15	,16	,07	-,01	-,00	,08	-,02	,01	,15	,21
7						1	,55	,64	,40	-,06	-,15	,28	-,12	-,05	-,10	,46	,13
8							1	,68	,28	-,25	-,23	,42	-,12	-,08	-,22	,62	-,02
9								1	,25	-,15	-,23	,35	-,08	-,04	-,15	,47	,00
10									1	,09	,20	-,05	-,18	-,01	,08	,11	,15
11										1	,36	-,38	,18	-,01	,35	-,24	,27
12											1	-,36	-,05	,07	,35	-,19	,00
13												1	-,16	-,11	-,34	,43	-,12
14													1	,05	,26	,02	,29

15	1	,25	-,02	,16
16	1	-,18	,37	
17	1	,11		
18	1			

Напомена: Корелације $\geq \pm .10$ су значајне за $p < .01$. 1 = Вршење физичког насиља, 2 = Вршење релационог насиља, 3 = Вршење вербалног насиља, 4 = Трпљење вербалног насиља, 5 = Трпљење физичког насиља, 6 = Трпљење релационог насиља, 7 = Бес, 8 = Осветољубивост, 9 = Доминација, 10 = Хостилност, 11 = Афективна емпатија, 12 = Когнитивна емпатија, 13 = Подржавајући ставови према насиљу, 14 = Подршка одраслих, 15 = Дистракција, 16 = Активно решавање проблема, 17 = Тражење освете, 18 = Пасивно превладавање.